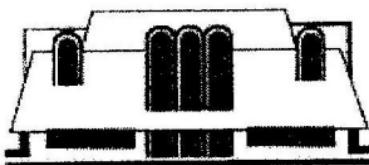

Управління культури і туризму

Черкаської обласної державної адміністрації

Черкаський обласний краєзнавчий музей

РОЗВИТОК МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ НА ЧЕРКАЩИНІ

***до 90-річчя заснування обласного
краєзнавчого музею***

**Матеріали науково-практичної конференції
18 червня 2008 року
м. Черкаси**

**Брама-Україна
Черкаси — 2009**

Розвиток музейної справи на Черкащині. До 90-річчя заснування обласного краєзнавчого музею. — Черкаси: 2008. — 144 с.

Редакційна колегія:

А.А. Кушнір, В.М. Мельниченко, М.І. Борщ,
В.І. Нестеренко (відп. ред.)

Відповідальність за достовірність матеріалів, наведених фактів несуть автори статей.

Пропоновану збірку наукових доповідей та повідомлень складають матеріали науково-практичної конференції, яка відбувалась 18 червня 2008 р. у м. Черкаси в рамках відзначення 90-річчя Черкаського обласного краєзнавчого музею. В збірці розглядаються актуальні проблеми музейної справи та практичної діяльності музейних закладів області.

Для широкого кола науковців, вчителів шкіл, краєзнавців та всіх, хто цікавиться музейною справою Черкаського краю.

90 РОКІВ ТВОРЧОГО ПОШУКУ

90-річний ювілей обласного краєзнавчого музею — помітна подія в культурно-громадському житті Черкащини. Заснований у далекому 1918 році, музей пройшов складний, позначений творчим попутком і наполегливою працею шлях. В 1920-х роках Черкаський музей здійснював значну роботу з вивчення та збереження пам'яток історії, археології і природи правобережного Подніпров'я, був важливим осередком просвітницької роботи. В наступний період на його діяльності негативно позначився вплив тоталітарної системи, що в 1930-х роках все більше підпорядковувала суспільне життя, в тому числі і музейну справу потребам пануючої тоді ідеології.

Нелегкі випробування випали на долю музейної установи в роки Великої Вітчизняної війни. Фашистські окупанти вивезли до Німеччини близько 200 одиниць рідкісних зразків зброї, картин та інших предметів. Всього ж за роки війни музей не дорахувався майже 4 тисячі експонатів.

У грудні 1943 року, після визволення міста від фашистів, розпочалися роботи з відновлення музею. У повоєнні роки Черкаський краєзнавчий музей був одним із шести державних музеїв на території краю і мав статус міжрайонного. Крім нього в той час функціонували меморіальні музеї у Каневі, Шевченковому Звенигородському району, Кам'янці, історичний — Корсунь-Шевченківському та краєзнавчий — в Умані. В 1954 році, коли на карті України з'явилася Черкаська область, музей одержав свою нинішню назву.

Здійснюючи значну науково-дослідну та освітньо-виховну роботу, обласний краєзнавчий музей став важливим центром розвитку музейної та пам'яткохоронної роботи в краї. Особливого розмаху робота музею набула після завершення у 1985 році будівництва нового приміщення, де було створено всі необхідні умови для плідної роботи.

Після проголошення незалежності України колектив провідної музейної установи Черкащини спрямовує свою роботу на всеобще і об'єктивне висвітлення історичних подій і явищ, в тому числі і раніше замовчуваних. Утверджуються нові, позначені ідеологічною розкітістю підходи практичної діяльності, основу яких складає турбота про збереження і популяризацію історико-культурних цінностей українського народу, які є на території Черкаської області. Музей з величим задоволенням відвідують гості з рі-

Популяризація краєзнавчих ідей провадиться також через районові вчительські конференції. В серпні м. р. на вчительській конференції було зачитано лектором педтехнікуму А. Фещенко доповіді на теми: «Краєзнавство, його зміст, значіння, історія й методика», «Геологічна історія Корсуня та його околиць». Також влаштовано екскурсію з учителями на тему: «Природа Корсунських островів».

Лектором А. Фещенко порушено клопотання перед Укр. Комітетом Охорони Природи про охорону Корсунських островів на р. Росі та утворення на цій території заповідника природи.

З ініціативи педтехнікуму в Корсуні підготовляється ґрунт для організації районового краєзнавчого т-ва.

Корсунщина притягає увагу і київських дослідників. Восени минулого року тут працювала геологічна група на чолі з геологом В.В. Різниченко, а також співробітники ботанічної секції УАН та Київської краєвої досвідчної ентомологічної станції [2].

1. Мельниченко В.М. Історичне краєзнавство на Черкащині: минуле і сучасність // Педагогічний вісник. — 2002. — №1-2.

2. А. Фещенко. Краєзнавча праця в Корсунському педтехнікумі // Краєзнавство. — 1928. — №1.

ЗМІСТ

<i>В.М. Мельниченко</i> 90 РОКІВ ТВОРЧОГО ПОНШУКУ	3
ДОПОВІДІ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ	5
<i>А.А. Кушнір</i> ЧЕРКАСЬКОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ – 90 РОКІВ	6
<i>Т.М. Федорова</i> ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	9
<i>О.В. Мельниченко</i> СТАНОВЛЕННЯ ЧЕРКАСЬКОГО МУЗЕЮ ЯК ПРОВІДНОЇ МУЗЕЙНОЇ УСТАНОВИ ОБЛАСТІ (1950-1990 РР.)	18
<i>О.М. Костюкова</i> МАТЕРІАЛИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ НА ЧЕРКАЩИНІ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ., ЯК ПЕРСПЕКТИВНА ТЕМАТИКА ЕКСПОЗИЦІЙ ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ	22
<i>М.І. Борщ</i> ПАВЛО ПЕТРОВИЧ СОСА – ВІДОМИЙ КРАЄЗНАВЕЦЬ І ФАХІВЕЦЬ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ	27
<i>В.І. Нестеренко</i> НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ.....	31
<i>С.А. Брижницька</i> ПАМ'ЯТНИКИ Т. ШЕВЧЕНКОВІ, ЙОГО МУЗЕЇ І МЕМОРИАЛЬНІ МІСЦЯ У ФОТОКОЛЕКЦІЇ ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА ...	37

*О.М. Костюкова,
кандидат історичних наук,
докторант Інституту історії
України, НАН України,
доцент Черкаського Національного
університету ім. Б. Хмельницького
м. Черкаси*

МАТЕРІАЛИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ НА ЧЕРКАЩИНІ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ., ЯК ПЕРСПЕКТИВНА ТЕМАТИКА ЕКСПОЗИЦІЇ ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Експозиція Черкаського обласного краєзнавчого музею глибоко висвітлює суспільно-політичні процеси, які відбувалися в Україні і на Черкащині в першій половині ХХ ст. Тематика експозиції, на основі фахової цілеспрямованої пошукової роботи наукових працівників музею, постійно розширяється і цільне місце в ній може бути відведено питанню діяльності громадських добровільних об'єднань в 20-30-х роках ХХ ст., як перспектива створення постійного експозиційного розділу: «Діяльність громадських об'єднань на Черкащині — історія та сучасність».

Організаційні засади становлення і діяльності громадських об'єднань в 20-30-х роках здійснювалися в складних соціально-політичних умовах більшовицької пропаганди, яка розповсюджувала свій вплив на всіх ланках суспільного життя, серед найширших верств населення. І саме громадські добровільні об'єднання забезпечували масовість, що було основою ідеологічної роботи. Вони діяли в різних напрямках: для здійснення індустріалізації країни, перетворень на селі, культурно-освітнього виховання і пропаганди, соціального захисту та масово-оборонної роботи.

На Черкащині діяли комітети незаможних селян, як «спеціфічно селянські політичні організації» [1]. На них було покладено завдання зміцнення сільськогосподарських колективів і залучення селянської бідноти до колективного господарства. Один з перших колгоспів України «Здобуток Жовтня» був заснований на Черкащині в с. Тальному незаможником Ф. Дубковецьким. Делегати від комітезамів Черкаської округи були

представлені на V Всеукраїнському з'їзді незаможних селян, що відбувся в січні 1927 року. На з'їзді було заслухано звіт Всеукраїнського Центрального Комітету незаможних селян, доповідь про становище сільського господарства та заходи по піднесенію незаможних господарств. На передодні з'їзду в Черкаській округі на районних з'їздах були підняті важливі питання незаможників і висловлені пропозиції про здійснення землевпорядкування, з урахуванням того, щоб землі незаможників не були в різних місцях, збільшення кредитів для незаможників і особливо довготермінових, преміювання бідняків, які поліпшують та інтенсифікують свої господарства [2]. Комітети незаможних селян діяли в багатьох регіонах Черкащини, зокрема на Уманщині. На 1.10.1929 року кількість членів в них становила 60126 чоловік [3]. В Черкаському регіоні особливо активізувалося товариство Червоного Хреста. На початок 1931 року Черкаський водний комітет товариства провів 150 кінолекцій, бесід та військово-санітарних навчань. Організував невеликі пересувні бібліотеки для обслуговування постів бакенщиків від Канева до Ігумена та членів їх родин, що перебувають в селі Лозівці. Сорок сім чоловік, які закінчили два гуртки першої допомоги розмістили при пункті першої допомоги пароплаву Черкаси та в медустановах водного транспорту. Сім чоловік послали на підвищенні курси першої медичної допомоги в Черкаси, три чоловіка з колгоспу с. Лозівка послали в Київ до медшколи-комуни. На пароплаві в Черкасах відкрили пункт першої допомоги, де постійно чергують червонохресті сестри, а в селі Лозівок — акушерський пункт, що обслуговував переважно водників та їх родин. Було проведено весняну кампанію масового щеплення проти черевного тифу в Черкасах і селах Свидівок, Сокирно, Лозівок, Тубільці тощо. Власними медичними силами було організовано обслуговування військових маневрів і «Товариства рятування на воді». Медично-технічними кадрами та техбазою (моточовнами) обслуговували та переправляли людей на лівий берег Дніпра. Особлива увага приділялась дітям. Десяти дітям найбідніших водників закуплено гарячі сніданки по школам на весь навчальний рік та десять дітей послано до різних оздоровчих установ. За два роки роботи комітет за всеобщою допомогою активних членів свої головні завдання з організації

медиочно-профілактичних установ, та придбання військово-санітарного майна повністю виконав [4]. Важливим було те, що осередки Товариства Червоного Хреста старалися налагодити облік своєї роботи і своєчасно про неї звітували хоча це вдавалося не завжди. Так Центральний Комітет Червоного Хреста України відмітив, що із звітності задовільно стойть справа в таких округах як Миколаївська, Одеська, Сталінська, Сумська і серед них було названо Черкащину. Центральний Комітет звернув увагу на облік роботи округових комітетів, в зв'язку з перевіркою виконання п'ятирічки, яка проходила в кінці 1930 року. Низові організації Черкащини і надалі проявляли дієвість [5]. Так в селі Потапцях Канівського району станом на листопад 1931 року в Комітеті Червоного Хреста нараховувалось 300 чоловік. Комітет організував три осередки: в школі, в артілі «Переможець» і в комуні «Зоря». Влаштували голярню, парфумерію, для якої постачає місцева держаптека, вживалися заходи до відкриття в селі лазні, місцевий медперсонал відкрив курси першої допомоги. Курсанти чергували в лікарні і заличували брати участь в другій більшовицькій сівбі. Передплатили журнал УЧХ на рік. Сільське Товариство Червоного Хреста працювало на основі Статуту (мало свою печатку і штамп), в тісному зв'язку з сільрадою і на всіх зборах широко пропагувало Червоний Хрест. Значну роботу здійснював осередок Товариства Червоного Хреста в селі Трахтемирів. За два місяці невеличкий гурток ентузіастів «червонохрестної роботи», який очолила колгоспниця, секретар осередку ЛКСМ та сільради Воронецька, залишив понад 100 селян та зібрав 25 карбованців членських внесків. Члени осередку спрямували свою роботу на створення гуртка самоосвіти, читання лекцій на санітарно-профілактичну тематику. Під час перевиборів сільради осередок організував ясла на 55 дітей, провів огляд колодязів. Кошти діставали власними силами, зокрема, влаштовували вечори — вистави. Мали прибуток з обробітку землі, яку дістали за корисну роботу. Головне питання, яке цілеспрямовано вирішував осередок — це було придбання аптечки першої допомоги і надання своєї лікарської допомоги жителям села [6].

Товариство Червоного Хреста Черкащини було задіяно у всіх державних компаніях, таких, наприклад, як створення санітар-

ної авіації і збору коштів на санітарний літак «Крилатий санітар» в 1931 році [7].

Необхідно відмітити політичне спрямування діяльності багатьох громадських об'єднань Черкащини в 20-30-х роках, особливо осередків Спілки Безвірників. Вони діяли на основі партійних постанов і виконували завдання, які перед ними були поставлені радянським урядом. Серед головних завдань осередків Спілки Безвірників виділяються ті, що спрямовані на активну участь в роботі таких організацій, як сельбудинки, кооперації з метою проведення в них боротьби з релігією. Всі сторони життя села, підприємства, установи де помічалися факти впливу релігії повинні були стати предметом обговорення на зборах членів осередку. Наприклад, рекомендувалося звернути увагу на питання «Релігійні свята». Так великомірні свята 1927 року на Черкащині були використані окружною радою Спілки Безвірників для антирелігійної компанії та для утворення нових осередків. Проводилися антирелігійні заходи на підприємствах, установах, клубах. Пройшла підготовка до окружного з'їзду спілки, а також проведення антирелігійних семінарів, програми яких було розіслано на місця [8]. Відповідно до плану округової Спілки Безвірників діяв осередок села Кирилівки, який було створено у 1925 році. Вже на початку 1927 року він нараховував 75 членів, серед яких була не тільки молодь, але й селяни віком до 57 років. Осередок спрямував всі сили на те, щоб відтягнути від релігійного впливу церкви, яку представляли два священика, два дяка і один диякон. У своєму звіті за 1927 рік голова осередку оперував такими цифрами: «на 7400 душ припадає 1800 чоловік безвірників, тобто четверта частина всього населення». За звітній період було прочитано 117 лекцій, розповідюджено 532 примірники газет і журналів, 120 книг та проведено 408 читок на кутках і 115 в клубах [9].

На Черкащині в 20-30-их роках діяли Товариства «Шефська допомога селу», «Геть неписьменність», ТСОЛВІАХІМ та багато інших.

Таким чином необхідно підкреслити, що діяльність громадських добровільних об'єднань на Черкащині в 20-30-х роках були неід'ємною складовою соціально-політичних процесів, які відбувалися в Україні. Розглянувшись питання, яке не залиша-

ється поза увагою дослідників, потребує об'єктивного неоднозначного підходу, а також глибокого висвітлення в експозиції краєзнавчого музею.

1. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928) — К.: Основи, 1996. — С. 269.
2. Загорський П.С., Стоян П.К. Нариси історії комітетів незаможних селян — К.: Видавництво Академії Наук Української РСР, 1960. — С. 98.
3. ІДАВО України. Ф. 257. — Оп. 1. — Спр. 1048. — Арк. 115.
4. Назаренко М. Успішно провели декаду оборони // Червоний Хрест. — 1931. — № 9. — С. 4.
5. Карнаух. Парторсередок допоміг // Червоний Хрест. — 1931. — № 9. — С. 7.
6. Червонохресник. Червонохресний вогник // Червоний Хрест. — 1931. — № 10. — С. 17.
7. Голованівський А. Вносимо і викликаємо // Червоний Хрест. — 1931. — № 2. — С. 17.
8. По округах (Хроніка С. Б.). Безвірник. — 1927. — № 5. — С. 57.
9. Мурза І. Кирилівські безвірники працюють. Безвірник. — 1927. — № 5. — С. 58.

*М.І. Борщ,
заступник голови правління
обласної організації Всеукраїнської
спілки краєзнавців,
науковий співробітник
обласного краєзнавчого музею
м. Черкаси*

ПАВЛО ПЕТРОВИЧ СОСА — ВІДОМИЙ КРАЄЗНАВЕЦЬ І ФАХІВЕЦЬ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

У 2008 році обласний краєзнавчий музей зустрічає свій 90-річний ювілей. На пройденому шляху було немало пошукаїв, які уквітчали і сьогоднішню експозицію музею. Поповнювали і створювали її немало талановитих працівників.

Одним з талановитих музеєтворців був Павло Петрович Соса, який народився в історичному селі Жовнине. Не випадково працюючи в Середньоуральську на заводі, маючи успіхи на виробництві, молодий робітник поступає на історичний факультет Свердловського університету, тоді коли його колеги по роботі стали інженерами. На Середньоуральський механічний завод український юнак прийшов після служби в армії у 1953 році. Там він пройшов шлях від учня по спеціальності електрослюсаря до нормувальника ремонтно-будівельного цеху. На заводі у молодого робітника Соси розкрився талант організатора і робкора. Він друкував свої інформації і статті у місцевій пресі, брав активну участь у громадському житті заводської молоді.

Переїхавши на Батьківщину до рідної України, Павло Соса іакінчив історичний факультет Київського Державного університету імені Т.Г. Шевченка. Дипломований викладач працював у середній школі і технічному училищі, де викладав історію та суспільствознавство.

Та щаслива доля зустрілася Сосі Павлу Петровичу у 1970 році. Вона привела його до історико-краєзнавчого музею, де з 1970 до 1973 року він працював науковим співробітником, завідувачем відділу охорони пам'яток та культури, а з 1974 до 1990 року, 17 років, він творчо працював заступником директора з